

ALEKSANDRA SYRYT¹

System kształcenia akademickiego prawników w Polsce wobec wymogów gospodarki opartej na wiedzy – rozważania na tle relacji między zasadami tworzenia programów studiów a normatywnymi kryteriami oceny jakości kształcenia

Złożony do redakcji: 15.02.2020. Zaakceptowany do druku: 16.03.2020

Streszczenie

Zmiany modelu uniwersytetu związane z takimi zjawiskami jak globalizacja czy rozwój technologiczny są istotne z punktu widzenia kształcenia prawników. Celem podjętych badań była wstępna ocena, czy polskie przepisy prawne dotyczące projektowania programów studiów prawniczych i szczegółowe normatywne kryteria ewaluacji jakości kształcenia pozwalają na sformułowanie modelu kształcenia prawników odpowiadającego Gospodarcze Opartej na Wiedzy (GOW). Przeprowadzona analiza pokazała, że przepisy o projektowaniu programów studiów i ewaluacji jakości kształcenia nie pozwalają stworzyć modelowego programu studiów dla kierunku prawo, by mógł on w pełni realizować wymogi GOW. Zauważono, że konieczne jest stworzenie minimalnego normatywnego standardu programu kształcenia na studiach prawniczych. W wypracowanie tego standardu należy włączyć osoby zajmujące się kształceniem prawników oraz beneficjentów usług prawniczych. Badania mogą wpłynąć na poprawę rozwiązań prawnych w taki sposób, że przyczynią się do ulepszenia procesu tworzenia programów studiów na kierunku prawo.

Słowa kluczowe: uniwersytet, kształcenie prawników, gospodarka oparta na wiedzy, jakość kształcenia, program studiów

¹ Dr Aleksandra Syryt – Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska; e-mail: a.syryt@uksw.edu.pl; ORCID: 0000-0002-7501-0786. Badania przedstawione w tym artykule nie są finansowane przez żadną instytucję.

ALEKSANDRA SYRYT

The System of Academic Education of Lawyers in Poland and the Requirements of the Knowledge-Based Economy – a Discussion in the Light of the Relationship Between the Principles of Designing Study Programmes and the Normative Criteria of Evaluation of the Quality of Education

Submitted: 15.02.2020. Accepted: 16.03.2020

Abstract

Changes in the university model related to such phenomena as globalisation or technological development are important from the point of view of lawyer education. The aim of the study was to assess whether Polish legal provisions on the design of the programmes of law studies and the specific normative criteria for the evaluation of the quality of education allow a lawyer education model corresponding to a knowledge-based economy (KBE) to be formulated. The analysis showed that the provisions on the design of study programmes and the evaluation of the quality of education do not allow a model study programme for the field of law, so that it can fully meet the requirements of the KBE, to be created. It was noted that creating a minimum normative standard in a legal education programme is necessary.

Persons involved in the teaching of lawyers and beneficiaries of legal services should be involved in the development of this standard. The conducted research may improve legal solutions in such a way that they contribute to the improvement of the process of creating study programmes in the field of law. The point is that they should be comparable and comply with GOW requirements. At the same time, they must ensure equal access to the legal professions for all law graduates.

Keywords: university, lawyer education, knowledge-based economy,
quality of education, study programme

Wprowadzenie

Uniwersytet jest organizacją, która z założenia skupia w sobie komponent naukowy i komponent dydaktyczny. Poprzez tę instytucję możliwe jest realizowanie wolności badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, a także wolności nauczania chronionych na poziomie prawa międzynarodowego i prawa krajowego². Jak wynika z ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce³, misją systemu szkolnictwa wyższego i nauki jest prowadzenie najwyższej jakości kształcenia oraz działalności naukowej, kształtowanie postaw obywatelskich, a także uczestnictwo w rozwoju społecznym oraz tworzeniu gospodarki opartej na innowacjach (art. 2 ustawy).

W świetle art. 3 p.s.w.n. podstawą systemu szkolnictwa wyższego i nauki jest wolność nauczania, twórczości artystycznej, badań naukowych i ogłaszania ich wyników oraz autonomia uczelni (ust. 1). Jednocześnie artykuł ten zakłada, że system szkolnictwa wyższego i nauki funkcjonuje z poszanowaniem standardów międzynarodowych, zasad etycznych i dobrych praktyk w zakresie kształcenia i działalności naukowej oraz z uwzględnieniem szczególnego znaczenia społecznej odpowiedzialności nauki (ust. 2).

Tak zarysowane ramy misji i zasad szkolnictwa wyższego wpisują się w uniwersalną koncepcję uniwersytetu, która jednak wskutek różnych czynników, w tym przemian społecznych, gospodarczych i kulturowych, zmienia się i musi być dostosowywana do wymogów współczesności, w tym perspektyw wynikających z globalizacji oraz rozwoju technologii. Jak wskazuje się w literaturze: „Jurydyzacji zaczynają podlegać kolejne sfery, co jest wynikiem przeobrażeń społecznych i gospodarczych, internacjonalizacji, globalizacji, a także ma związek z rozwojem technologicznym. Wzrost liczby regulacji prawnych ma na celu porządkowanie systemu i ułatwienie funkcjonowania różnym podmiotom we współczesnym świecie. Zjawisko to jest odpowiedzią na wyzwania współczesności. Jednocześnie powstawanie regulacji prawnych ma też pełnić funkcję gwarancyjną i zapewnić

² Zob. art. 73 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.; dalej: Konstytucja RP) i art. 13 i 15 ust. 3 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169).

³ Dz.U. z 2020 r., poz. 85; dalej: p.s.w.n.

ochronę przed zjawiskami niepożądanymi. Do pomocy w poruszaniu się w systemie prawnym powołani są prawnicy. Ciągłe zmiany prawa i powstawanie nowych warunków normatywnych powoduje, że ta grupa zawodowa ma szczególne znaczenie dla jednostki, społeczeństwa, państwa i wspólnoty międzynarodowej⁴.

Uniwersytet jako organizacja staje przed koniecznością adaptowania się do nowych warunków społeczno-gospodarczych, a jego działalność należy odnosić do gospodarki opartej na wiedzy.

Zmiany modelu uniwersytetu wywołane wyżej wskazanymi czynnikami nie są także obojętne na obszar dotyczący kształcenia prawników. Pojawia się bowiem pytanie, jak ich kształcić, by realizować misję szkolnictwa wyższego poprzez kształtowanie postaw obywatelskich i jednocześnie umożliwić absolwentom kierunków prawniczych uczestnictwo w rozwoju społecznym oraz tworzeniu gospodarki opartej na innowacjach. Wobec tego należy rozważyć, czy istniejące rozwiązania prawne w danym zakresie wpisują się w paradygmat gospodarki opartej na wiedzy. W szczególności celem artykułu jest ocena, czy przepisy prawne dotyczące projektowania programów studiów prawniczych i szczegółowe kryteria ewaluacji jakości kształcenia pozwalają na sformułowanie modelu kształcenia prawników odpowiadającego gospodarce wiedzy.

Kształcenie prawników – podstawowe pojęcia

Dokonanie głównej analizy musi poprzedzić wyjaśnienie pewnych pojęć. W pierwszej kolejności chodzi o określenie adresata programów studiów prawniczych od strony korzystającego z danych usług edukacyjnych, tj. osoby aspirującej do bycia prawnikiem. Skoro bowiem ukończenie studiów prawniczych pozwala na określenie ich absolwenta mianem prawnika, to jest to punkt wyjścia oceny, jaki powinien być jego profil, co oznacza, że podczas tworzenia programu studiów prawniczych należy tak go ukształtować, by rezultat prowadził do wyposażenia danej osoby w kwalifikacje określone w sylwetce absolwenta dla prawnika. Ze względu na to, że pojęcie „prawnik” nie jest kategorią jednorodną, należy wyjaśnić, iż nie jest ono tożsame z zawodem prawniczym. Jednocześnie bycie prawnikiem, po spełnieniu określonych warunków wynikających z przepisów prawnych, z których pierwszym jest ukończenie kierunku prawo, daje możliwość wykonywania zawodów praw-

⁴ A. Syryt, S.H. Zaręba, M. Zarzecki, *Zawody prawnicze w Polsce – między etyką przekonani a etyką odpowiedzialności*, [w:] *idem (red.), Prawo jako zawód i powołanie. Deontologia i etos zawodowy polskich prawników w badaniach socjologicznych*, Warszawa 2018, s. 10.

nicznych, a te są różnorodne⁵. Oznacza to zatem, że kształcenie prawników powinno uwzględniać specyfikę pojęcia „prawnik” i wielość zawodów prawniczych.

W Polsce prawnicy prowadzą działalność w różnych zawodach, których przedmiotem jest prawo. Choć klasycznie są to takie zawody, jak sędzia, prokurator, adwokat, radca prawny, notariusz, prawnicy mogą wykonywać też inne działania związane z prawem, ale które nie są zastrzeżone dla absolwentów prawa (np. w obszarze tworzenia prawa lub pracy w administracji). Szerokie spektrum możliwości, które ma absolwent prawa po skończeniu studiów, powinno być uwzględnione w procesie kształcenia prawników, gdyż mimo różnic pomiędzy poszczególnymi zawodami prawniczymi można wskazać pewne ich cechy wspólne, które wpływają na odbiór społeczny całej grupy zawodowej prawników i stawiane im oczekiwania otoczenia społeczno-gospodarczego. Cechy te powinny być punktem odniesienia do stworzenia minimum standardu, jeśli chodzi o kształcenie prawników na poziomie akademickim. Wśród cech wspólnych, o których mowa powyżej, należy wskazać przede wszystkim te dotyczące umiejętności i postaw, a ponadto – o czym nie można zapominać w nowoczesnym myśleniu o kształceniu – posiadanie wiedzy z zakresu prawa. Chodzi tu przede wszystkim o posiadanie kwalifikacji merytorycznych, postępowanie zgodnie z prawem, kierowanie się zasadami etycznymi w wykonywaniu zawodu, co obejmuje spektrum różnych norm, ujętych w przypadku niektórych zawodów prawniczych (zwłaszcza tych uznawanych za klasyczne) w odpowiednie kodeksy etyki. W przypadku zawodów prawniczych przestrzeganie tych zasad jest zabezpieczone specjalnymi procedurami o charakterze dyscyplinarnym⁶. Te konteksty oraz to, że działalność prawników ma szczególną doniosłość społeczną, nie mogą pozostawać obojętne w procesie ich kształcenia.

Wobec tego w przeprowadzanej tu analizie zasad kształcenia prawników pojęcie „prawnik” będzie używane w rozumieniu szerokim, odnoszącym się do takiego profilu absolwenta kierunku prawo, który jest zdolny do wykonywania różnych zawodów prawniczych.

Należy też stwierdzić, że kształcenie prawników odbywa się w kilku płaszczyznach i etapach. Po pierwsze, jest to kształcenie akademickie, bez którego dalsze kształcenie i dostęp do wykonywania niektórych zawodów prawniczych nie jest możliwy. Kształcenie to jest dopuszczalne w ramach profilu ogólnoakademickiego albo praktycznego, na co zezwala art. 64 ust. 2 p.s.w.n. Kryterium różnicującym w tym wypadku jest okoliczność, że na studiach prowadzonych na profilu praktycznym ponad połowa punktów ECTS jest przypisana zajęciom kształtującym umie-

⁵ Zob. szerzej o różnorodności zawodów prawniczych i kryteriach ich klasyfikacji: R. Tokarczyk, *Komparatystyka prawnicza*, Warszawa 2008, s. 177–178.

⁶ A. Syryt, S.H. Zaręba, M. Zarzecki, op. cit., s. 11.

jętności praktyczne, natomiast na profilu ogólnoakademickim – ponad połowa punktów ECTS jest przypisana zajęciom związanym z prowadzoną w uczelni działalnością naukową. Ponadto program studiów o profilu praktycznym przewiduje praktyki zawodowe w wymiarze co najmniej 6 miesięcy w przypadku jednolitych studiów magisterskich, a takimi są studia na kierunku prawo⁷.

Po drugie, jest to sformalizowane kształcenie zawodowe w ramach poszczególnych zawodów prawniczych, zwłaszcza kształcenie w ramach Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury⁸ w przypadku kandydatów na sędziów i prokuratorów, i kształcenie w ramach aplikacji korporacyjnych, takich jak np. aplikacja adwokacka⁹, radcowska¹⁰, notarialna¹¹, komornicza¹². Po trzecie, jest to kształcenie nieformalne w ramach szkoleń, kursów, seminariów i wykładów – które nie jest objęte regulacjami prawnymi, ale ma znaczenie przy podnoszeniu kwalifikacji zawodowych, co zresztą jest zgodne z założeniem konieczności uczenia się przez całe życie¹³.

W niniejszym opracowaniu przedmiotem analizy jest wyłącznie kształcenie prawników na poziomie akademickim. Jedynie pomocniczo będą wskazane ewen-

⁷ Zob. art. 67 ust. 5 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce w związku z § 8 ust. 1 pkt 7 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa wyższego z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów (Dz.U. poz. 1861 z późn. zm.; dalej: rozporządzenie w sprawie studiów).

⁸ Zob. ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury (Dz.U. z 2019 r., poz. 1042 z późn. zm.) oraz przepisy ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2019 r., poz. 52 z późn. zm.) dotyczące wymogów na urząd sędziego, a także przepisy ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. – Prawo o prokuraturze (Dz.U. z 2019 r., poz. 740 z późn. zm.) dotyczące wymogów na urząd prokuratora.

⁹ Zob. art. 75–79a ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2019 r., poz. 1513 z późn. zm.) i akty wykonawcze do tej ustawy dotyczące aplikacji adwokackiej.

¹⁰ Zob. art. 32–38 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2020 r., poz. 75).

¹¹ Zob. art. 71–78a ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie (Dz.U. z 2019 r., poz. 540 z późn. zm.).

¹² Zob. art. 65–103 ustawy z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. z 2020 r., poz. 121).

¹³ Zob. o tym założeniu w literaturze m.in.: D.N. Aspin, J.D. Chapman, *Lifelong learning: concepts and conceptions*, „International Journal of Lifelong Education” 2000, 19(1), s. 2–19; S. Walters, *The planet will not survive if it's not a learning planet: sustainable development within learning through life*, „International Journal of Lifelong Education” 2010, 29(4), s. 427–436; G. Maniak, *Kształcenie przez całe życie – idea i realizacja. Polska na tle Unii Europejskiej*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2015, 214, s. 128–139. Zob. także np. Europejski Filar Praw Socjalnych – dokument Unii Europejskiej podpisany wspólnie przez Parlament Europejski, Radę Europy i Komisję Europejską w dniu 17 listopada 2017 na Szczycie Społecznym na rzecz Sprawiedliwego Zatrudnienia i Wzrostu Gospodarczego, który odbył się w Göteborgu (zob. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_pl.pdf, dostęp: 25.01.2020). Pierwszą z zasad Europejskiego Filaru Praw Socjalnych jest kształcenie, szkolenie i uczenie się przez całe życie zakładające, że „każda osoba ma prawo do edukacji włączającej, charakteryzującej się dobrą jakością, szkoleń i uczenia się przez całe życie w celu utrzymania i nabywania umiejętności, które pozwolą jej w pełni uczestniczyć w życiu społeczeństwa i skutecznie radzić sobie ze zmianami na rynku pracy”.

tualne relacje między tą a innymi formami i etapami kształcenia prawników i to tylko w takiej perspektywie, by pokazać, że w zależności od koncepcji dostępu do zawodów prawniczych i wymogów otoczenia społeczno-gospodarczego w różny sposób będzie określać się program studiów prawniczych.

Rola prawników w gospodarce opartej na wiedzy

Sposób kształcenia prawników, i to już na etapie akademickim, musi być skonfrontowany z zagadnieniem gospodarki opartej na wiedzy. Jak wskazywał P. Drucker w książce *Spoleczeństwo pokapitalistyczne*, wiedza nie będzie co prawda jedynym źródłem przewagi konkurencyjnej, lecz za to najważniejszym¹⁴. Koncepcja gospodarki opartej na wiedzy (GOW) jest uznawana za porządek, w którym to wiedza, a nie praca, surowce lub kapitał są podstawowym zasobem. W GOW wartość rynkowa zależy przede wszystkim od wiedzy, a nie od zasobów materialnych¹⁵. W ramach tej koncepcji konieczne jest wypracowanie reakcji na takie zjawiska, jak zmienność otoczenia, sposoby zdobywania i wykorzystywania wiedzy, proces przemiany społeczeństwa przemysłowego w społeczeństwo informacyjne, a także uzależnienie bytu organizacji od dostępu do informacji i umiejętności ich przetwarzania oraz dostosowywania się do zmian. Ponadto gospodarka wiedzy zakłada wymóg szerokiego, globalnego spojrzenia na gospodarkę i dostrzeżenie wzrostu roli kapitału intelektualnego i informacji¹⁶.

Zgodnie z definicją przyjętą przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) gospodarka oparta na wiedzy jest to gospodarka, która bezpośrednio opiera się na produkcji, dystrybucji oraz stosowaniu wiedzy i informacji¹⁷. Analiza zjawiska pozwala na wskazanie podstawowych elementów GOW, którymi są 1) kapitał ludzki, 2) wyższe uczelnie oraz instytucje naukowo-badawcze, 3) instytucje finansowe i kredytowe oraz 4) infrastruktura teleinformatyczna. W zakresie będącym przedmiotem niniejszego opracowania na uwagę zasługuje zwłaszcza

¹⁴ P. Drucker, *Spoleczeństwo pokapitalistyczne*, Warszawa 1999, s. 22 i n.

¹⁵ E. Skrzypek, *Gospodarka oparta na wiedzy i jej wyznaczniki*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2011, 23, s. 270.

¹⁶ E. Skrzypek, *Kapitał intelektualny organizacji*, Lublin 2009, s. 34–36; idem, *Gospodarka...*, s. 273–274. Por. także definicje GOW w: A. Koźmiński, *Jak tworzyć gospodarkę opartą na wiedzy?*, [w:] *Strategia rozwoju Polski u progu XXI wieku*, Warszawa 2001; A. Kukliński, *Drogi rozwojowe gospodarki opartej na wiedzy – doświadczenia i perspektywy*, [w:] B. Wawrzyniak (red.), *Zarządzanie wiedzą w przedsiębiorstwie*, Warszawa 2003.

¹⁷ Por. OECD, *The Knowledge-Based Economy*, Paris 1996 i OECD, *The Future of the Global Economy. Towards a Long Boom?*, Paris 1999, s. 82.

wyznacznik z punktu 2. W ramach GOW przyjmuje się bowiem, że uczelnie wyższe i instytucje naukowo-badawcze pełnią rolę dostawców wiedzy (pomysłów, technologii), bez której nie można zbudować nowej gospodarki. Nauka oraz kształcenie przyczyniają się też do tworzenia klimatu sprzyjającego postępowi technicznemu oraz innowacyjności. Jak stwierdza D. Makulska: „Wiedza staje się podstawowym zasobem, a osoba wykształcona staje się przedstawicielem społeczeństwa wiedzy, stając się nośnikiem wiedzy. Pracownik taki może swobodnie przemieszczać się pomiędzy przedsiębiorstwami i stąd wynika potrzeba godziwego wynagradzania wysoko wykwalifikowanych pracowników, gdyż są oni źródłem przewagi konkurencyjnej”¹⁸.

Wskazane powyżej definicje pozwalają na postawienie tezy, że uniwersytet (uczelnia wyższa) zajmuje ważną pozycję w gospodarce opartej na wiedzy. Jeśli bowiem przez gospodarkę opartą na wiedzy rozumie się, zgodnie z definicją przyjętą przez OECD, że jest to gospodarka oparta wprost na tworzeniu, traktowanym jako produkcja, oraz dalszym przekazywaniu, czyli dystrybucji oraz praktycznym wykorzystaniu wiedzy i informacji, a podstawą rozwoju gospodarczego są produkcja, dystrybucja, wdrożenie oraz że wiedza jest określonym produktem (niezależnym bytem), który napędza rozwój, to szkoły wyższe w tym modelu pełnią rolę dostawców wiedzy (pomysłów, technologii), bez której nie można zbudować nowej gospodarki. System kształcenia ma zaś przyczynić się do tworzenia klimatu sprzyjającego postępowi oraz innowacyjności. Ponadto kształcenie ma prowadzić do stworzenia zasobu wyspecjalizowanej kadry, która będzie potrafiła zdobywać dane, informacje i wiedzę, przetwarzać je i zarządzać nimi. Warunkiem koniecznym dla zbudowania gospodarki opartej na wiedzy jest zaś ściśle powiązanie sektora naukowo-badawczego z przedsiębiorstwami, a nawet szerzej z innymi uczestnikami obrotu gospodarczego i to zarówno z sektora prywatnego jak i publicznego. Dzięki temu możliwe jest efektywne wykorzystanie wiedzy dostarczanej przez infrastrukturę naukowo-badawczą i osoby umiejących zarządzać tą wiedzą. Takie podejście ma wpływ na kształtowanie koncepcji uniwersytetu i konieczność dostosowania jej do nowych wyzwań. Zmiany ustrojowo-instytucjonalne w tym zakresie nie są jednak jedynymi. Powinny za nimi iść także zmiany w podejściu do realizacji głównych zadań szkolnictwa wyższego w zakresie prowadzenia badań naukowych i kształcenia. To oznacza, że również system prawny powinien tworzyć ramy sprzyjające budowaniu modelu kształcenia, który umożliwi absolwentom funkcjonowanie w warunkach gospodarki opartej na wiedzy. Nie chodzi przy tym jedynie o kierunki związane z badaniami, których wyniki można wdro-

¹⁸ D. Makulska, *Kluczowe czynniki rozwoju w gospodarce opartej na wiedzy*, „Prace i Materiały Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH” 2012, 88, s. 179.

żyć do przemysłu i gospodarki, ale także o te kierunki, w których wiedza absolwentów wpływać będzie na funkcjonowanie gospodarki wiedzy i obrót społeczno-gospodarczy.

Niewątpliwie prawnik, niezależnie od tego, jaki szczegółowy zawód prawniczy wykonuje, wpisuje się w zarysowaną powyżej koncepcję. Wiedza prawnicza przekazywana podczas studiów, a także kształtowanie związanych z nią umiejętności i postaw muszą uwzględniać perspektywę gospodarki wiedzy. To oznacza, że kształcenie prawników nie może poprzestać na nauce dogmatyki wewnętrznego systemu prawnego, ale powinno brać pod uwagę funkcjonowanie podmiotów w wielokładnikowym systemie prawnym z wszystkimi tego konsekwencjami, w którym bariery terytorialne, prawne, kulturowe, społeczne zaczynają mieć inne niż dotychczas znaczenie. Wobec tego kształcenie prawników nie może sprowadzać się do wykładania wiedzy o prawie i o normach prawnych z poszczególnych dogmatyk. Absolwenta kierunku prawo trzeba w toku studiów wyposażyć w wiele narzędzi związanych z przekazywaną mu wiedzą, umożliwiających funkcjonowanie na rynku tak w sektorze publicznym, jak prywatnym. Z tego względu kształtowanie treści programów kształcenia i koncepcji studiów prawniczych musi uwzględniać ten szeroki kontekst społeczno-gospodarczy i zjawiska, takie jak globalizacja czy rozwój technologiczny oraz innowacyjność. Prawnika musi mieć świadomość szans i zagrożeń związanych z tymi zjawiskami i powinien umieć na nie reagować w sposób kompleksowy i systemowy.

Patrząc na sylwetkę absolwenta studiów prawniczych (niezależnie od tego, czy kształcony będzie w ramach profilu ogólniakademickiego czy praktycznego), musi on być nie tylko osobą, która potrafi wyjaśniać treść przepisów prawnych w jednej gałęzi i zastosować je w praktyce czy stworzyć określone normy prawne. Musi to też być osoba, która ma wiedzę i umiejętność jej wykorzystania w działalności prawniczej z różnych dyscyplin i dziedzin. Zachodzące w różnych obszarach zmiany społeczne, gospodarcze, kulturowe, technologiczne, powodują bowiem, że należy odnieść je do funkcji prawnika i sformułować określone oczekiwania w związku z danymi zjawiskami.

Niewątpliwie prawnik jest potrzebny do reagowania na zmiany w formie kształtowania określonych norm prawnych, w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego i ochrony interesów jednostki. Ponadto wiedza prawnicza może służyć do budowania normatywnego ustroju struktur społecznych i gospodarczych, a także wyznaczania im ram funkcjonowania w taki sposób, by nie naruszały praw innych podmiotów. Prawnika musi mieć zatem wiedzę o zjawiskach zachodzących w rzeczywistości wykraczającą poza wiedzę o prawie, a zarazem powinien być wyposażony w umiejętności reagowania poprzez środki prawne na te zjawiska, z założeniem, że jego rolą jest zapewnienie warunków porządku w systemie rela-

cji między podmiotami lub między podmiotami a organami krajowymi czy międzynarodowymi, a także ochrona poszczególnych podmiotów.

To zatem wiedza (dane, informacja), którą prawnik dysponuje, a która w pierwszej kolejności ma być nabywana przez niego na poziomie szkoły wyższej (w tym także na poziomie uniwersytetu) jest zasobem, który stanowi wkład prawnika w gospodarkę. Ona stanowi też o tym, że kształcenie prawników ma związek z gospodarką opartą na wiedzy.

Sposób tworzenia programów studiów prawniczych – model normatywny a oczekiwania otoczenia społeczno-gospodarczego

Programy studiów prawniczych są budowane w oparciu o wymogi wynikające z przepisów prawa powszechnie obowiązującego, a doprecyzowane wewnętrznymi aktami prawnymi, zwłaszcza uchwałami senatów uczelni dotyczącymi projektowania programów kształcenia.

Pewnym standardem jest zamieszczanie w tych programach danych wynikających z przepisów prawnych, z którymi w procesie ewaluacji jakości kształcenia można w miarę w prosty sposób się zapoznać i ocenić. Rozporządzenie w sprawie studiów wydane na podstawie art. 81 p.s.w.n., w § 3 określa ogólne wymogi dla programu studiów, bez różnicowania, o jaki kierunek studiów chodzi. Mają się w nim znaleźć takie dane, jak: 1) forma lub formy studiów, liczba semestrów i liczba punktów ECTS konieczna do ukończenia studiów na danym poziomie; 2) tytuł zawodowy nadawany absolwentom; 3) zajęcia lub grupy zajęć, niezależnie od formy ich prowadzenia, wraz z przypisaniem do nich efektów uczenia się i treści programowych zapewniających uzyskanie tych efektów; 4) łączna liczba godzin zajęć; 5) sposoby weryfikacji i oceny efektów uczenia się osiągniętych przez studenta w trakcie całego cyklu kształcenia; 6) łączna liczba punktów ECTS, jaką student musi uzyskać w ramach zajęć prowadzonych z bezpośrednim udziałem nauczycieli akademickich lub innych osób prowadzących zajęcia; 7) liczba punktów ECTS, jaką student musi uzyskać w ramach zajęć z dziedziny nauk humanistycznych lub nauk społecznych, nie mniejszą niż 5 punktów ECTS – w przypadku kierunków studiów przyporządkowanych do dyscyplin w ramach dziedzin innych niż odpowiednio nauki humanistyczne lub nauki społeczne; 8) wymiar, zasady i formę odbywania praktyk zawodowych oraz liczba punktów ECTS, jaką student musi uzyskać w ramach tych praktyk. Ponadto w programie jednolitych studiów magisterskich, a więc także w programie kierunku prawo prowadzonych w formie studiów stacjonarnych określa się zajęcia z wychowania fizycznego w wymiarze nie mniej-

szym niż 60 godzin; zajęciom z wychowania fizycznego nie przypisuje się punktów ECTS. Dalej prawodawca przesądził o tym, że program studiów ma umożliwić studentowi wybór zajęć, którym przypisano punkty ECTS w wymiarze nie mniejszym niż 30% łącznej liczby punktów ECTS wymaganej do ukończenia studiów

W przypadku programu studiów o profilu praktycznym muszą być zaplanowane zajęcia kształtujące umiejętności praktyczne w wymiarze większym niż 50% liczby punktów ECTS wymaganej do ukończenia studiów. Program studiów o profilu ogólnoakademickim obejmuje zaś zajęcia związane z prowadzoną w uczelni działalnością naukową w dyscyplinie lub dyscyplinach, do których przyporządkowany jest kierunek studiów, w wymiarze większym niż 50% liczby punktów ECTS wymaganej dla kierunku. Uwzględnia on udział studentów w zajęciach przygotowujących do prowadzenia działalności naukowej lub udział w tej działalności. Prawodawca w § 4 ust. 1 rozporządzenia wskazał też, że określone w programie studiów efekty uczenia się uwzględniają efekty w zakresie znajomości języka obcego.

Zgodnie z § 6 zajęcia kształtujące umiejętności praktyczne, przewidziane w programie studiów o profilu praktycznym, są prowadzone w warunkach właściwych dla danego zakresu działalności zawodowej w sposób umożliwiający wykonywanie czynności praktycznych przez studentów.

Prawodawca założył w § 7, że program studiów podlega systematycznej ocenie i doskonaleniu (ust. 1). W programie studiów uwzględnia się wnioski z analizy zgodności efektów uczenia się z potrzebami rynku pracy oraz wnioski z analizy wyników monitoringu, o którym mowa w art. 352 ust. 1 p.s.w.n.

W związku z tym, że istnieje wynikający z § 8 ust. 1 pkt 7 rozporządzenia w sprawie studiów obowiązek prowadzenia studiów na kierunku prawo jako jednolitych magisterskich, przekłada się to na kształt programu studiów i określone wymogi formalne. W szczególności, zgodnie z art. 65 ust. 3 p.s.w.n., stacjonarne jednolite studia magisterskie trwają od 9 do 12 semestrów. Ustawodawca dopuszcza, by studia niestacjonarne trwały dłużej (art. 65 ust. 4 p.s.w.n.). Tak zarysowany schemat pozwala na zaplanowanie procesu kształcenia studentów prawa. Wyżej wskazane wymagania mają jednak wymiar formalny i pokazują strukturę programu, nie determinują jednak w żaden sposób jego treści. Prawodawca zarówno na poziomie prawa powszechnie obowiązującego, jak i na poziomie aktów wewnętrznych uczelni nie determinuje treści programu studiów, ta bowiem zależy od innych czynników, w tym pewnej tradycji akademickiej czy charakteru kierunku studiów, a także oczekiwań interesariuszy zewnętrznych co do profilu absolwenta. W przypadku studiów prawniczych niewątpliwie kwestia dostępu do zawodów prawniczych, wymogi związane z poszczególnymi aplikacjami, a także struktura rynku

w sposób naturalny powodują, że określone zagadnienia stają się przedmiotem nauczania na kierunku prawo.

W tym wypadku ważne jest zatem wskazanie założeń określonego kierunku, sylwetki absolwenta, opisu zakładanych efektów uczenia, ale takich, które muszą być sprofilowane i dostosowane do kierunku studiów. Musi być opisany także sposób osiągnięcia efektów. Daje to jednostkom prowadzącym kształcenie elastyczność i swobodę decyzyjną w planowaniu studiów. Zjawisko to z jednej strony może wpłynąć na urozmaicenie na rynku kształcenia prawniczego i kształcenia w określonych profilach, ale z drugiej może wprowadzać nieporównywalność zdobytego wykształcenia prawniczego. W mojej ocenie Polska Rama Kwalifikacji, w tym charakterystyki drugiego stopnia uczenia się dla kwalifikacji na poziomach 6–8 Polskiej Ramy Kwalifikacji, jest zarysowana na tyle ogólnie, że nie daje rękojmi, by powstał standard w zakresie kształcenia w ramach dyscypliny nauki prawne. Nie daje też rękojmi standaryzacji programów studiów prawniczych, a tym samym wskazania wzorcowych (modelowych) kierunków kształcenia prawników. Sformułowania zawarte między innymi w załączniku do rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 14 listopada 2018 r. charakterystyki drugiego stopnia uczenia się dla kwalifikacji na poziomach 6–8 Polskiej Ramy Kwalifikacji¹⁹ są dość ogólne i mogą przez to prowadzić do różnych propozycji w programach studiów, w tym takich, które będą ze sobą niespójne. Jako przykład można podać charakterystykę efektu uczenia się o kodzie P6S_WK, zgodnie z którym zakłada się znajomość i rozumienie „fundamentalnych dylematów współczesnej cywilizacji; podstawowych ekonomicznych, prawnych, etycznych i innych uwarunkowań różnych rodzajów działalności zawodowej związanej z kierunkiem studiów, w tym podstawowych pojęć i zasad z zakresu ochrony własności przemysłowej i prawa autorskiego; podstawowych zasad tworzenia i rozwoju różnych form przedsiębiorczości”²⁰. Przy takich założeniach nie musi prowadzić się studiów z prawa, by osiągnąć zakładane efekty.

Można rozważyć, czy wskazany wyżej system i związane z nim szersze zjawisko dużej elastyczności w tworzeniu programu studiów są korzystne czy też nie. Z punktu widzenia konstytucyjnego prawa do wolności nauczania i autonomii szkół wyższych niewątpliwie taka swoboda realizuje konstytucyjne prawo uczelni wyższej wpisane w jej autonomię i daje możliwość reagować na zmiany zachodzące w otoczeniu społeczno-gospodarczym, na rynku pracy i w oczekiwaniach pracodawców, a także szybko uwzględniać w procesie kształcenia wyzwania współcze-

¹⁹ Dz.U. poz. 2218; dalej: załącznik PRK.

²⁰ Zob. 4. Kolumna, 2 wers, tabela nr 1 PRK. Podobnie są opisane w tym zakresie charakterystyki efektów uczenia się dla poziomu 7 i 8.

sności. Jednak zbyt ogólne ramy dotyczące efektów uczenia, wyznaczone Polską Ramą Kwalifikacji, mogą się przekładać po pierwsze na dalsze możliwości związane z wykonywaniem zawodów prawniczych, a po drugie na dostęp do innych etapów kształcenia (np. zawodowego w ramach aplikacji). Stąd – wobec roli prawników w gospodarce wiedzy i ich wpływie na otoczenie społeczno-gospodarcze – potrzebna jest albo systemowa zmiana podejścia do dostępu do zawodów prawniczych, by kształcenie na poziomie akademickim umożliwiało wykonywanie określonych czynności dotyczących tworzenia i stosowania prawa, albo stworzenie pewnego standardu minimum, wzorca kształcenia dla prawników na poziomie akademickim, który musiałby być uzgodniony z innymi formami kształcenia prawników, tak by dostęp do zawodów był równy, niezależnie od posiadanego dyplomu. Chodzi w tym wypadku o zapewnienie równych szans w dostępie do zawodu²¹, a bez jednolitych i zrozumiałych kryteriów odnośnie do wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych absolwenta prawa realizacja tego postulatu jest iluzoryczna.

Obecny model normatywny dotyczący sposobu tworzenia programów studiów – oczywiście z udziałem interesariuszy zewnętrznych i w oparciu o monitorowanie losów absolwentów – nie zapewnia w pełni realizacji powyższych celów, a więc także kształcenia prawników zgodnie z misją szkolnictwa wyższego.

Ewaluacja jakości kształcenia prawników – stan prawny a stan pożądaný

Art. 241 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce zakłada, że jakość kształcenia na studiach podlega ewaluacji przeprowadzanej przez Polską Komisję Akredytacyjną (PKA), a więc instytucji działającej na rzecz doskonalenia jakości kształcenia (art. 251 ust. 1 ustawy). Ewaluacji dokonuje się w formie oceny programowej lub od 1 października 2020 r. także oceny kompleksowej. Ocena programowa polega na cyklicznej ocenie jakości kształcenia na kierunku studiów. Bierze się w niej pod uwagę w szczególności: 1) programy studiów i standardy kształcenia; 2) kadre dydaktyczną i naukową; 3) infrastrukturę wykorzystywaną do realizacji programu studiów; 4) współpracę z otoczeniem społeczno-gospodarczym; 5) umiędzynarodowienie; 6) wsparcie studentów w procesie uczenia się. Wynik oceny warunkuje

²¹ W ten sposób będzie realizowana wolność pracy wyrażona w art. 65 ust. 1 w związku z art. 32 Konstytucji RP, zakładającym równość szans w dostępie do zawodów, nawet jeśli – tak jak w przypadku niektórych zawodów prawniczych – dostęp ten jest ustawowo reglamentowany ze względu na charakter i społeczne znaczenie zawodu (zob. np. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 kwietnia 2006 r., sygn. K 6/06, OTK ZU nr 4/A/2006, poz. 45).

możliwość prowadzenia studiów na ocenianym kierunku²². Szczegółowe kryteria oceny programowej uregulowano w załączniku nr 2 do statutu PKA. Warunki wydawania oceny programowej określono zaś załączniku nr 3 do statutu PKA. Co istotne z punktu widzenia ocenianego kierunku, szczegółowe kryteria i tryb dokonywania oceny programowej i oceny kompleksowej określa statut PKA, czyli akt prawa wewnętrznego. Akt taki może jednak być kierowany jedynie do jednostek organizacyjnie podległych organowi wydającemu dany akt, a nie może stanowić źródła praw, obowiązków czy uprawnień dla podmiotów zewnętrznych²³. Powierzenie kompetencji wpływającej na status podmiotu zewnętrznego do uregulowania w akcie, który nie ma charakteru powszechnie obowiązującego budzi wątpliwości co do zgodności z Konstytucją. Jeśli bowiem szkoły wyższe (uniwersytet) są podmiotami autonomicznymi w rozumieniu Konstytucji RP, a zatem nie są organizacyjnie podległe organowi, jakim jest Polska Komisja Akredytacyjnej, to wewnętrzny akt tej komisji, jakim jest statut, ich nie wiąże (zob. art. 93 Konstytucji RP)²⁴. Oznacza to, że nie może on wyznaczać obowiązków i praw uniwersytetowi (uczelni wyższej), w tym także nie może określać bardziej szczegółowych kryteriów w zakresie omawianej tu ewaluacji jakości kształcenia. Wobec powyższego należy przyjąć, że kryteria te określono w sposób wiążący dla kontrolowanej uczelni w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 września 2018 r. w sprawie kryteriów oceny programowej (Dz.U. z 2018 r., poz. 1787), wydanego na podstawie art. 248 pkt 1 ustawy. Zgodnie z tym rozporządzeniem kryteriami oceny programowej są: 1) sposób konstrukcji programu studiów oraz jego zgodność ze standardem kształcenia; 2) realizacja programu studiów; 3) warunki przyjęć na studia i weryfikacji uzyskiwanych efektów uczenia się, w tym na etapie egzaminu dyplomowego; 4) poziom kompetencji i doświadczenia kadry prowadzącej kształcenie; 5) dostosowanie infrastruktury wykorzystywanej do realizacji programu studiów do potrzeb i celów kształcenia; 6) relacje z otoczeniem społeczno-gospodarczym w odniesieniu do programu studiów; 7) stopień umiędzynarodowienia kształcenia; 8) jakość wsparcia studentów w procesie uczenia się; 9) dostępność i jakość informacji o studiach; 10) sposoby doskonalenia jakości kształcenia i ich skuteczność.

²² Zob. art. 242 p.s.w.n.

²³ Obecnie jest to załącznik do uchwały nr 4/2018 Polskiej Komisji Akredytacyjnej z dnia 13 grudnia 2018 r., ze zmianami wprowadzonymi uchwałą nr 1/2019 Polskiej Komisji Akredytacyjnej z dnia 18 lutego 2019 r. (dalej: statut PKA), https://pka.edu.pl/wp-content/uploads/2019/07/2018_statut_tekst_ujednociony.pdf (dostęp: 5.01.2020 r.).

²⁴ Zob. W. Płowiec, *Koncepcja aktu wewnętrznego w Konstytucji RP*, Poznań 2006, s. 84 i 132; M. Wiącek, *komentarz do art. 93*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom II. Komentarz do art. 87–243*, Warszawa 2016, Nb 3 i 29.

W mojej ocenie także szczegółowe kryteria oceny powinny znaleźć się w rozporządzeniu, a nawet w ustawie, gdyż od nich będzie zależeć możliwość prowadzenia kierunku, a więc realizacja jednego z uprawnień uczelni wyższej. Tymczasem dość szczegółowe kryteria, i to nie zawsze oczywiste z punktu widzenia kryteriów określonych rozporządzeniem, są ustalane wewnętrznie przez PKA i nie podlegają kontroli. W szczególności należy zwrócić uwagę, że to właśnie w oparciu o te szczegółowe kryteria PKA wydaje ocenę programową, gdyż zasady w tym zakresie również określa statut PKA w załączniku nr 3.

W związku z dostrzeżonymi wątpliwościami pożądanym byłoby zatem, by kryteria oceny PKA, również te szczegółowe, a także zasady wydawania oceny programowej były uregulowane w akcie powszechnie obowiązującym. Rozproszenie kryteriów oceny i ich różna moc prawna budzi bowiem poważne wątpliwości konstytucyjne, które wpływają na uprawnienia szkół wyższych.

Kryteria ewaluacji jakości kształcenia prawników a zapewnienie ich udziału w gospodarce wiedzy

Niezależnie od wyżej podniesionych zastrzeżeń co do normatywnego charakteru niektórych kryteriów, należy stwierdzić także, że nie do końca odpowiadają one specyfice kształcenia na różnych kierunkach studiów. Obiektywnie mogą być one podstawą oceny metodologii powstania programu studiów i spełnienia pewnych kryteriów formalnych odnośnie do liczby godzin, punktów ECTS itp. Wydaje się jednak, że nie są to kryteria wystarczające czy adekwatne do oceny, czy prawnicy wykształceni w oparciu o dany program będą funkcjonować w gospodarce opartej na wiedzy.

Czy jednak w ramach przyjętego w prawie systemu ewaluacji jakości kształcenia nie ma elementów, które ułatwiłyby dane zadanie?

W obecnym stanie prawnym trudno mówić o jakimś jednym modelu kształcenia prawników. W mojej ocenie, wbrew pewnym wyobrażeniom związanym z określonymi tradycjami akademickimi, taki model na poziomie akademickim nie istnieje, a przepisy prawne nie sprzyjają jego sformułowaniu. Przegląd programów studiów z różnych uczelni kształcących prawników²⁵, choć opartych jeszcze o wcześniejsze przepisy (ale podobnych w znaczeniu do obecnie obowiązujących), pokazuje, że choć odnoszą się one do pewnych klasycznych kanonów ustalonych jeszcze przed

²⁵ Ustalenia na podstawie badań własnych związanych z przeglądem programów studiów prawniczych w Polsce w oparciu o informacje o programach zamieszczone na stronach internetowych wydziałów prowadzących studia na kierunku prawo.

reformami szkolnictwa wyższego zapoczątkowanych w 2005 r., to jednak są coraz bardziej niejednolite, a przez to trudne do przełożenia i oceny, czy kształtują one absolwenta prawnika mogącego funkcjonować w gospodarce opartej na wiedzy.

Ze względu na to, że w ramach ewaluacji jakości kształcenia w istocie zrezygnowano z porównywania treści programowych na rzecz porównywania efektów uczenia (a wcześniej efektów kształcenia), w praktyce prowadzi to do nadużyć, bo z formalnego punktu widzenia często zakładane w programie efekty są realizowane, ale w rzeczywistości nie są one porównywalne w odniesieniu do treści programowych i sposobu ich weryfikacji. Należy uznać, że źródłem nieprawidłowości jest w tym wypadku wadliwe konstruowanie programów studiów prawniczych, co może mieć związek z tym, że uczelnie wyższe nie są przygotowane na projektowanie kształcenia w oparciu o zakładane procedury nawiązujące do ram kwalifikacji. Przez to programy studiów tworzy się intuicyjnie, bez znajomości szczegółowej metodologii w tym zakresie, a obowiązki dotyczące określania pewnych parametrów i „wymyślenia” efektów uczenia, traktowane są jako zbędna biurokracja. Nie ma też do końca przekonania ze strony uczelni wyższych prowadzących studia prawnicze co do celowości podejmowanych działań i ich skuteczności w zapewnieniu lepszej uznawalności wykształcenia, ale z zachowaniem dużego stopnia autonomii. Nie sprzyja tworzeniu programu studiów także rozproszenie regulacji prawnych w tym zakresie (ustawa, różne rozporządzenia) i ich duży stopień ogólności, który nie ułatwia konkretyzacji programu kształcenia w wyznaczonych ramach.

Czy zatem kryteria oceny jakości kształcenia nie mają wcale znaczenia w budowaniu systemu kształcenia akademickiego prawników w gospodarce wiedzy? Otóż nie. Uważam, że każde z zawartych w rozporządzeniu kryteriów ewaluacji mogłoby przyczynić się do lepszego ukształtowania modelu kształcenia prawników, gdyby w związku z tym kryterium wskazano minimalny normatywny standard kształcenia opracowany z szeroko rozumianym gronem interesariuszy zewnętrznych, a więc przedstawicieli różnych zawodów prawniczych z sektora publicznego i prywatnego, a także przedsiębiorców czy absolwentów kierunku prawo. Standard ten powinien uwzględniać wpracowane już na przestrzeni wielu lat doświadczenia związane z kształceniem prawników oraz łączyć je z wyzwaniem współczesności. Zaprojektowanie bardziej sformalizowanego mechanizmu projektowania programów studiów z udziałem podmiotów mających wpływ na dostęp do zawodów prawniczych i dalsze kształcenie prawników (zawodowe i poza systemem kształcenia formalnego) ułatwiłoby stworzenie modelu kształcenia prawników w Polsce. Nie chodzi przy tym o działania doraźne czy przypadkowe, ale o zinstytucjonalizowane procedury – takie same dla wszystkich uczelni – by zoptymalizować proces kształcenia.

Bez takiego działania sam wymóg udziału interesariuszy zewnętrznych w tworzeniu programów studiów prawniczych, a nawet wpływ otoczenia społeczno-gospodarczego w postaci różnego rodzaju współpracy z uczelniami, na których wykłada się prawo, nie daje rękojmi, że prawnik – absolwent studiów – będzie przygotowany do funkcjonowania w gospodarce opartej na wiedzy.

Podsumowanie

Analiza rozwiązań prawnych dotyczących szkolnictwa wyższego w Polsce odnoszących się do kształtowania programów studiów i ewaluacji jakości kształcenia z perspektywy nauczania prawa prowadzi do wniosku, że obecny system prawny daje uniwersytetom (uczelniom wyższym) szeroką autonomię w projektowaniu programu studiów prawniczych, a jednocześnie, poprzez akty wykonawcze do ustawy i akty organów zajmujących się ewaluacją jakości kształcenia, umożliwia wypracowanie takich ścieżek kształcenia, które pozwolą na stworzenie programu studiów, za pomocą którego można realizować cele systemu szkolnictwa wyższego. Prawodawca nie określił bowiem szczególnych barier i wymogów w odniesieniu do kształcenia prawników, jak to uczynił wobec niektórych innych grup zawodowych. Kierunek prawo nie jest objęty standardami kształcenia (por. art. 68 p.s.w.n.). Jednocześnie w przepisach odnoszących się do charakterystyk drugiego stopnia efektów uczenia się dla kwalifikacji na poziomach 6–8 Polskiej Ramy Kwalifikacji prawodawca uwzględnił efekty nawiązujące do zagadnień związanych z prawem, co ułatwia podejmowanie określonych działań, ale też nie jest na tyle wyraźne, by wskazywało jednoznaczny kierunek postępowania²⁶.

Brak przygotowania uczelni wyższych do tworzenia programów opartych na określonych ramach kwalifikacji, niezrozumienie celowości działań i metod wynikających ze Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji, a także zbyt ogólna treść regulacji prawnych powodują jednak, że tworzenie programów studiów na kierunku prawo może być zbyt dowolne. Przez to nie będzie możliwe stworzenie wystandaryzowanej sylwetki absolwenta studiów prawniczych, co wobec tego, że dostęp do wielu zawodów prawniczych jest regulowany, może stanowić faktyczną barierę wykonywania konkretnych zawodów prawniczych. Może się bowiem zdarzyć, że w programie studiów nie zostaną przewidziane takie efekty uczenia, a więc takie

²⁶ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie charakterystyk drugiego stopnia efektów uczenia się dla kwalifikacji na poziomach 6–8 Polskiej Ramy Kwalifikacji z dnia 14 listopada 2018 r. (Dz.U. z 2018 r., poz. 2218).

kwalfikacje, które umożliwią absolwentowi funkcjonowanie na rynku w określonym otoczeniu społeczno-gospodarczym.

Wobec powyższego nie można stanowczo stwierdzić, że system regulacji prawnych dotyczących projektowania programów studiów prawniczych i szczegółowe kryteria ewaluacji jakości kształcenia pozwalają na sformułowanie modelu kształcenia prawników odpowiadającego gospodarce wiedzy. Dopuszczalność różnorodności programów studiów na kierunkach prawo, przy jednoczesnej możliwości odmiennego określenia treści efektów uczenia, stanowi raczej potwierdzenie, że system prawny nie sprzyja kierunkowi wykreowania modelowego programu kształcenia prawników. Wydaje się jednak, że skoro dostęp do niektórych zawodów prawniczych jest w pewnym stopniu reglamentowany ustawowo, to uzasadnione jest także ustawowe określenie minimalnych standardów i procedur dla programu na kierunku prawo. W ten sformalizowany proces powinny być włączone podmioty zajmujące się kształceniem zawodowym prawników, a także beneficjenci czynności dokonywanych przez prawników. Ponadto studia prawnicze powinny podlegać ewaluacji jakości kształcenia, z uwzględnieniem zadań prawników w gospodarce opartej na wiedzy. Stąd też obecny system prawny zarówno odnośnie do projektowania programów studiów, jak i do kryteriów ewaluacji jakości kształcenia należy uznać za niewystarczający, by zapewnić kształcenie prawników dla optymalnego ich funkcjonowania w gospodarce wiedzy.